i) बालविकास :—

- बालशिक्षण :—

या लॅटिन शब्दापासुन Education हा शब्द तयार झालेला Educare Educatee असुन त्याच्या अर्थ पुढे ढकलणे मार्गदर्शन करणे असा होता.

विद्यार्थ्यांचा सर्वांगिण विकास करण्यासाठी एक महत्वाचे साधण म्हणून शिक्षणाला पाहिले जात या शिक्षणाच्या व्याख्या पुढीलप्रमाणे —

- शिक्षणाच्या व्याख्या :—

i) उपनिषेद :—

सा विद्या सा विमुक्ते

- शंकराचार्य ⟶ शिक्षण म्हणजे आत्मसाक्षात्कार
- रविंद्रनाथ टागोर ⟶ शिक्षण म्हणजे साक्षरता
- स्वामी विवेकानंद ⟶ शिक्षण म्हणजे मानवी पुर्नत्वाचा विकास किंवा चारीत्र्य संवर्धन
- महात्मा गांधी ⟶ शिक्षण म्हणजे मन, बुध्दी, मनगट [H.H.H] यांच्या विकास होय.
- डॉ हार्बर्ड स्पेन्सर ⟶ ~~सर्वांग~~ सर्वांगि सुंदर जीवन जगण्यासाठी तयारी म्हणजे शिक्षण होय.

शिक्षणाचे प्रकार

औपचारिक शिक्षण	अनौपचारिक शिक्षण	सहज शिक्षण
शाळा	अंगणवाडी	कुटुंब
महाविद्यालय	बालवाडी	वृत्तपत्रे
विद्यापीठ	मुक्त विद्यापीठ	दुरदर्शने
शिक्षणसंस्था	प्रौढ शिक्षण	भाषण, संभाषण
	रात्रशाळा	चित्रपट

★ **वैशिष्ट्ये :—**

- शिक्षण ही निरंतर चालणारी प्रक्रिया.
- शिक्षण हे सहज, औपचारिक, अनौपचारिक अशा तिन प्रकारातुन मिळते.
- शिक्षण ही स्वयंस्फुर्ती संकल्पना.
- शिक्षण सामाजिक प्रक्रिया आहे.
- शिक्षण ही त्रिकेंद्रात्मक → शाळा / समाज / कुटुंब
- शैक्षणिक त्रिस्तरीय प्रक्रिया आहे.
- शिक्षणामुळे बौद्धिक, भावात्मक, क्रियापदक विकास होतो.

★ **आकृतीबंध :—**

- 1964 पासुन 86 पर्यंत

$10 + 2 + 3 = 15$

↳ $4 + 3 + 3 + 2 + 3 = 15$

(1ते4, 5ते7, 8ते10, 11ते12, ↳पदवी)

- 1968 पासुन आजपर्यंत

$10 + 2 + 3 = 15$

↳ $5 + 3 + 2 + 2 + 3 = 15$

(1ते5, 6ते8, 9ते10, 11ते12, ↳पदवी)

* समस्या :—
- घरापासुन शाळा दुर असणे.
- शाळेतील भौतिक अभाव - इमारत, क्रिडांगन,
- पिण्याच्या पाण्याची सोय नसणे इत्यादी.
- प्रशिक्षीत शिक्षकाचा अभाव.
- निरश, कंटाळवाना, अभ्यासक्रम, पाठ्यक्रम
- चुकीचा मुल्यमापन
- पालकाच्या दृष्टीकोन - [म्हणजे स्थगीती होणे विद्यार्थ्यांना परत एकाच वर्गात बसविणे.]

* समस्यावर उपाययोजना :—

1] केंद्रसरकारने 2001 - 2 मध्ये सर्वशिक्षा अभियान सुरु केले.

2] पहीली ते आठवी पर्यंत शिक्षण मोफत, सक्तीचे, शिक्षण देण्यासाठी योजना सुरु केली.

3] सर्वशिक्षा अभियानात मध्यान योजना, खिचडी सुरु केली. मोफत, पुस्तक / ~~गणवेश~~ गणवेश या सोयी, [40 विदयार्थ्यांना 1 शिक्षक] अशी सोय.

4] [1988] ला राजु गांधीनी प्रास्तवीक तत्वावर सुरु ~~केली~~. केलेली योजना होय. ⟶ [5 Aug]

5] P.V नरसींग राव 1 ते 5 वी साठी 15 Aug तर डॉ. मनमोहन सिंग यांनी [2008 - 9] पासुन 6 वी ते 8वी मध्यान भोजन योजना सुरु केली.

6] माध्यमीक शिक्षक केंद्रसरकारने 2009 मध्ये माध्यमीक शिक्षणाच्या सार्वत्रीकिकरणासाठी माध्यमीक शिक्षा अभीयानाची सुरुवात केली ज्यांचा हेतु माध्यमीक शिक्षण 2017 पर्यंत सार्वत्रीक करणे माध्यमीक स्तरावरची [गळती - स्थगीती] कमी करणे.

GURUKUL

Date
Page

1) RTE - 2009 शिक्षण हक्क कायदा -
केंद्रसरकारने शिक्षण हक्क मंजुर केला असुन हा कायदा जम्मु काश्मीर वगळुन पूर्ण भारतात 1 एप्रील 2010 ला लागु आला.

2) पहिली ते आठवी पर्यंत मोफत शिक्षण सर्व विद्यार्थी
शिक्षक pass - 1 ते 8 वी 30 विद्यार्थ्यामागे 1 शिक्षक असतो.

3) दारिद्र्य रेषेखाली जिवन जगणाऱ्या विद्यार्थ्यासाठी पालकांसाठी अनुदानीत, विनाअनुदानीत योजना राबविणे.

* कस्तुर बा गांधी :-
केंद्र व राज्य सरकारने जुलै 2004 पासुन कस्तुर बा गांधी विद्यालय उच्च प्राथमीक विद्यालय मुलींना निवासी शिक्षण उपलब्ध करुन देण्यात आले ज्यात अनुसुचीत जाती - जमाती व इतर मागासवर्गीय, अल्पसंख्याक समुदायातील मुलींना शिक्षण घेण्याची निवासी संधी उपलब्ध करण्यात आली.

* मुलींना उपस्थिती भत्ता :-
मुलींच्या शिक्षणात प्रमाण वाढवण्यासाठी 10 जानेवारी 1992 पासुन महाराष्ट्रात, ते 4 थ्या मुलींना उपस्थिती भत्ता सुरु केला तत्कालीन शिक्षण विलासराव देशमुख यांनी ही योजना सुरु केली. या योजनेतुन मुलींना 365 दिवसांपैकी प्रती दिन 1 दिवसाप्रमाणे 220 रु दिले जाते.

Date
Page

* मोफत शिक्षण मुलींना :-

केंद्र सरकारने 1983 - 84 पासुन 1 ते 10 व पासुन 1987 पर्यंत 1 ते 12 वी मोफत शिक्षण मुलींना उपलब्ध करुन देण्यासाठी ही योजना सुरु केली.

* अहिल्याबाई होळकर :-

केंद्र सरकारने ही योजना 1996 मध्ये सुरु 5 ते 10 वी च्या मुलींना ऑक्टोबर 2019 पासुन महाराष्ट्रात 5 ते 12 मुलींना मोफत बस प्रवास योजना सुरु केली.

या योजनेचे विरुद्ध वाक्य →
[वाट पाहीन पण बसनीच ही योजना फक्त मुलींसाठी जाईन]

* 1 ली ला English सुरु :- 31 डिसेंबर 1999

~~सर्व शिक्षा अभियाना अंतर्गत शैक्षणिक~~

महाराष्ट्र शासनाने 31 डिसेंबर 1999 रोजी तत्कालीन मुख्यमंत्री विलासराव देशमुख शारीरिक मंत्री रामकृष्ण मोरे → निर्णय 1 ली पासुन English सुरु करायची जुन 2000 पासुन 1 ली पासुन English सुरु केली.

* मोफत पुस्तक योजना :-

सर्व शिक्षा अभियाना अंतर्गत शैक्षणीक वर्षे 2005 ते 6 पासुन 1 ली ते 8 वी च्या मुलांसाठी मोफत पुस्तक

GURUKUL
Date
Page

सुरु करण्यात आली.
विनापरतीचे, मोफत पुस्तक म्हणून देण्यात आले.

*** गणवेशाचे वाटप :-**

शालेय स्तरावर अनुसुचित जाती-जमाती अल्प संख्याक व मागासवर्गीय यांच्यासाठी यांच्यासाठी गणवेशाचे दोन संच मोफत वाटप केले. प्रायवी तत्वावर 1979 सुरु करण्यात आली.

*** सावीत्रीबाई फुले दत्तक पालक योजना :-**

ही योजना केंद्रसरकारणे 1983 पासुन सुरु केली असुन पहीली 4थी वर्गातील गरीब पालकांच्या मुलींना दत्तक घेऊन त्यासाठी दरमहा 30रु दत्तक घेतलेल्या पालकांनी मुलींच्या शिक्षणासाठी देणगी म्हणून ठरवण्यात आले.

*** वस्ती शाळांची स्थापना :-**

केंद्र व राज्य सरकारने 2 ऑक्टोबर 2000 पासुन भारतात आणि महाराष्ट्रात वस्ती शाळांची सुरुवात केली. वर्ग पहीली ते चौथी साठी ही अनौपचारिक शाळा म्हणून सुरु करण्यात आली किमान 15 ते 30 विद्यार्थ्यांसाठी सुरु केली शाळा. राज्यसरकारकडून दर वर्षी 13000 शाळाचालक शाळा चालवण्यासाठी मिळते. शाळा चालवण्याची जबाबदारी ग्रामपंचायत ची असते.

* महात्मा फुले प्राथमीक - उच्च प्राथमीक शिक्षण हामी योजना :—

राज्य सरकारने 2 ऑक्टोबर पासुन पासुन ते साली तर शैक्षणिक वर्ष 2001-2 पासुन 4 ते साली उच्च प्राथमीक 2005-6 शिक्षण 5 हामी 7 योजना सुरु केली.

ही योजना अनौपचारीक स्वरुपाची असुन ते विद्यार्थी मागे सुरु केली जाते. 15 30 या शाळेचे स्वारूप फिरत्या स्वरुपाचे असते.

- राष्ट्रीय बाल पुरस्कार योजना - योजना
- chaide helpline
- बालन्यायालय स्थापना - [नाशिक पहिले.]
- शिवयवर्ती निवासी शाळेची सुरुवात.
- प्राथमीक शाळा प्रती ½ km असावी.
  माध्यमीक 3 km
  उच्च माध्यमीक 5 km
- शिक्षक विद्यार्थी प्रमाण ⟹ [2013 TET परीक्षेची सुरु
- आभ्यासक्रम, पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तके बदलणे.
- मुल्यमापन बदल.